

— *tüsz padnak* nevezték — helyezték el a tejesköcsögöket, a pad alatt pedig a csizmahúzó fát stb. A kemence előtt — az oldalfal mellett — látjuk a festett homlokzatú mennyezetes ágyat, rajta a piros szőttés vánkások, amelyek huzatát a naszvadi (szintén komáromi járásban levő nagyközség) takácsok szőtték. Kívülről az ágyat tarka függönnyel választották el (lásd a képen). Az ablak alatt van a támlás sarokpad és az asztal. Az asztalt hétköznap vászonlepedővel, ünnepnapon pedig martosi rátétes terítővel takarták le. A pad felett a sarokban van a kétrészes faliszekrény, a *téka*, amelyben fent a menyasszonyi koszorút, lent pedig a pálinkásüveget, a kis butykost tartották. Az asztal felett lóg a cifra petróleumlámpa. Láthatunk itt két díszes falitükröt, a falon festett tányérok, rokkát guzsallyal, két tulipános ládát — a ruhanemű elhelyezésére.

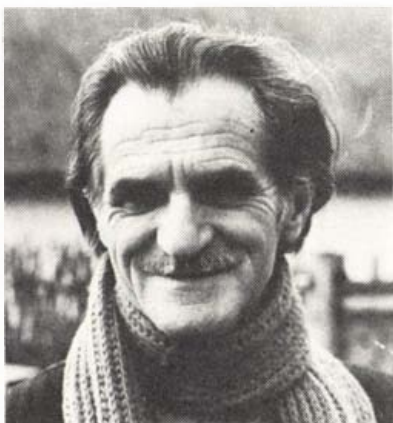
A pitvarba az udvarról nyílik az ajtó. Itt balra van a *sarokkredenc*, jobbról az *ómárium* a naponta használt tányérokkal és tálakkal, a falon pedig a *kovászos létra* van felakasztva. A boltíven — amely a pitvart a nyitott kéményes konyharésztől választja el — festett tányérok függnek. A kémény alatt a sárból készült *kattanház*, a katlan előtt a *vasláb*, amelyre főzőskor az edényeket helyezték. A másik oldalon van a *kemence*, ahol a kenyeret, a rétest és a kalácsot sütötték. A *szénvonó*, a *piszkafa*, a *tollsóprű* és a *sütőlapát* egészíti ki a sütes eszköztárat.

Martoson a múlt század végétől ritka az olyan család, amelynek két vagy három gyermeke lenne. A lányok nagyon korán mentek férjhez, általában 14—16 éves korban, és a faluban az egykerendszer a divatos. A múlt század végén már 1115 lakosa volt a falunak, azóta a népesség nem szaporodott, hanem fogyott.

Martos, a maga elszigeteltségével, hagyományával, díszes népviseletével mindig magára hívta a néprajzosok figyelmét. Mai társadalmunkban, amikor szinte évente változik a falu arculata, fontos, hogy az évszázadok jegyeit magán viselő népi kultúrát, a régi épületek berendezéseit és a használati tárgyakat megmentsük.

Dr. Hofer Lajos

Együd Árpád öröksége

Jávori Béla felvétele

Ustóköspályája véget ért. Mérleget vonnunk nekünk kell; de devalválódott szavaink elegendők lesznek-e ehhez? A tények makacsok, hiába terelnék őket tudatárnyékba, újra és újra előtolakodnak, szemérmetlenül és tagadhatatlanul: nincs köztünk az a kicsi, feketebors ember, akit Együd Árpádnak hívtak. Ör helyén érte a halál. Fáklya hunyt ki tavaly augusztus 17-én éjjel. Egyél kevesebb lett a száma azoknak, akiknek szelleme utat világított nekünk, és melegénél elmúlt didergésünk.

Apró alakja, gyűrötten markáns arca, derűt csillanó szeme még itt van előttünk; nehéz nem élőként gondolni rá. Hogy milyen nagy volt ez a kicsi ember — akit Műtúrnek szólítottak a kollégiumi sorstársak —, azt tudjuk, és a következő évtizedek még inkább tudatosítják majd bennünk.

Népmű volt, plebejusszármazék; a borszönybeli Perőcsényben született. Célszerű, de lélekkel teli patriarhális családban éltek; a nagyatjai házból hozta útravalóját: a becsületet, a munkaszeretetet, a kitartást. Kísérői

voltak ezek a balassagyarmati gimnáziumban is. Aztán felvették a budapesti Magyar Testnevelési Főiskolára: kiváló talaj- és szertornász volt, talán kevesen tudják róla ma már. Főiskolásként először érzett rá az igazi élethivatásra, a néptánc, a népzene kutatásának fontosságára. Csak 1946-ban végzett, mert közbejött egy háború, tetézve hadifogsággal. Holt híret keltették, de ő hazatért.

Somogyra talált, és Somogy megtalálta őt. Csurgói tanársága idején népi sportjátékokkal edzette tanítványait. Mert vallotta — és ez krédója volt —, hogy minden emberi tevékenységét az öröm forrásává kell avatni. Döntő hatással volt rá *Molnár István*, a siófoki népfőiskola vezetője, akitől elsajátította a kutatás módszereit. Hány és hány néptáncsoport köszönhetette neki létét! Benne munkált szinte minden somogyi együttes országos sikerében, szereplésében, díjában. 1960-ban a megyei népművelési tanácsadó vezetőjévé emelték. Ott volt, tanácsolt, segítette mindenhol, ahol az Úgy érdekében tehetett. Közben gyűjtötte a nép dalait Kerekitől Berzencéig, falvakban, pusztákon.

Siófokon tanárkodott, majd rövid időre vezetője lett a Kálmán Imre emlékmúzeumnak. Lehet mondani, hogy belakta a megyét. Hiszen 1971 évkezdő napja már a marcali múzeum igazgatói irodájában találta. 1975 közepén pedig — nem nélkülözhetette a múzeumügy — igazgatóhelyettese lett a Somogy megyei Múzeumok Igazgatóságának. 1982-től haláláig tudományos főmunkatársként dolgozott töretlen hittel, akarással; nem vette figyelembe a betegség többszöri fenyegető visszatérését.

Mindenkit ismert, mindenki ismerte Somogyban. Hóna alatt már-már testrészévé vált kis magnetofonjával megfordult a legeldugottabb kisközségben, majorban is; járt gépkocsin, dőcögött szekéren, karikázott kerékpáron, ott volt a búcsúi forgatagban, fényes lagzikon, folklór-ünnepnek színpadjai mögött — kincskeresésben. És Művé fogant a hangyaszorongalom, a munka. Országos elismerést váltott ki — nem érdemelne meg újabb, s most már hivatásos kiadótól a megjelentetést? — a *Somogyi népköltészet* című vastag, tekintélyes, arannyal sem mérhető értékű könyve, majd a *Kaposváron megverték a rézdobot* című gyűjteményes kötete, száz somogyi népdallal. Nem véletlen, hogy *dr. Kanyar József*, a Somogy megyei Levéltár tudós igazgatója, a honismereti mozgalom apostola, minden alkalmat megragad annak tudatosítására: Együd e népdalgyűjteményét a somogyi iskolákban kötelezővé kell tenni, és tanítani belőle, általa.

A hivatalos véleményezők, ha róla írtak, kénytelenek voltak a sablonokat felretolni, és az elragadtatás szívhangjait hallatni. S mégis valahogy mégsem esett elég szó róla, munkájáról. Talán mert sohasem tolakodott előtérbe; a néprajztudomány szürke eminenciásként dolgozott. Megszállott volt, aki nemcsak a néprajzi gyűjtő- és rendszerezőmunkában volt az ország egyik legjelesebb szakembere, de ha kellett, tárlatvezetéssel agitált, felkereste a somogyi kisiskolák honismereti szakköreit, hogy segítsen; rádiós és televíziós vetélkedők szervezője volt, somogyi mindeneként tevékenykedett. „A múzeumi kollektíva legközösségibb tagja” — jellemezte egyik igazgatója. Bölcsesség-akkumulátorú derűje az intézmény viharos időszakában napusítást jelentett a komor viharfelhők közül. Olyan nyelvet beszélt, amelyet egyként ért a hivatalbéli is, a pásztor is. S milyen kevesen vannak ilyenek.

Hazája, megyéje becsülte, elismerte páratlan értékű munkáját. Tanárként sportkitüntetések, népművelői, hagyománymentési ténykedéséért kétszer is Szocialista Kultúráért érem, majd a Munka Erdemrend arany fokozata különböztette meg másoktól. Pálóczi Horváth Ádám megyei közművelődési díjjal is kitüntették.

Együd Árpád nem segít többet bennünket, újságírókat sem — adatközlőit riportalanyul átengedve —, adatokat mondva falvakról; nem ajánl fotótémákat, nem kapcsolja be a magnót, hogy átadja az őt ért élményt, nem nyomja le a filmvetítő indítógombját sem. Amikor nem sokkal halála előtt — utoljára — beszélgettem vele, tervekről vallott, kéziratokat gépeltetett — a jövőnek.

Lesz-e jövője a múltban bűvárolónak, a hagyományok felgyűjtőjének? Megjelent munkái ezt ígéri. Felbecsülhetetlen kincs a hagyatéka. A kaposvári Latinca Emlékmúzeumban otthont kapott néprajzi csoport hiánytalanul örzi magnetofonfelvételeinek sok ezer méterét, kéziratait, fényképfelvételeit, az általa forgatott filmeket. Csak a géppel és kézzel írt — magnószalagról másolt — hangzó anyag több tízezer méter, a kazettákon pedig háromszázhusz órányi felvétel van. Vidéki múzeumban széles e hazában ekkora néprajzi anyag nincs közkezen. Népköltészeti remek, búcsúi szokások, cigány folklórkincsek stb. *Olsvai Imrét* kérték fel a szaktanácsadásra a feldolgozóhoz, rendszerezéshez. Sok útjuk ágazott egybe, sok gyűjtésre együtt indultak, így a neves népzenekutató arra is fényt derít, hol készültek a fényképfelvételek, s kiket ábrázolnak. A rendezést nehezíti, hogy a hangzó és filmanyag állapota katasztrófiásan rossz; régiek a felvételek, a filmek zöme 30–40 centiméteres darabokban vár a ragasztásra. A múzeumi igazgatóság kétlépcsős póthitelkérelmet nyújtott be a megyei tanácsnak, mintegy hútszáz-ezer forint reményében. Ebből szeretnék a hagyatékok rendezéséhez feltétlenül fontos technikai eszközöket beszerezni.

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjához kétkötetes somogyi folklór-kézirat érkezett lektorálásra Somogyból: Együd Árpád utolsó, maga gondozta kincse. Talán 1985-re könyv lesz a kéziratból. S akkor bizton mondhatjuk: nem ment el, itt él közöttünk műveiben, a táncosok minden kecses és kemény mozdulatában, a falusi asszonyok pávaköri dalolásában, most és mindörökké.

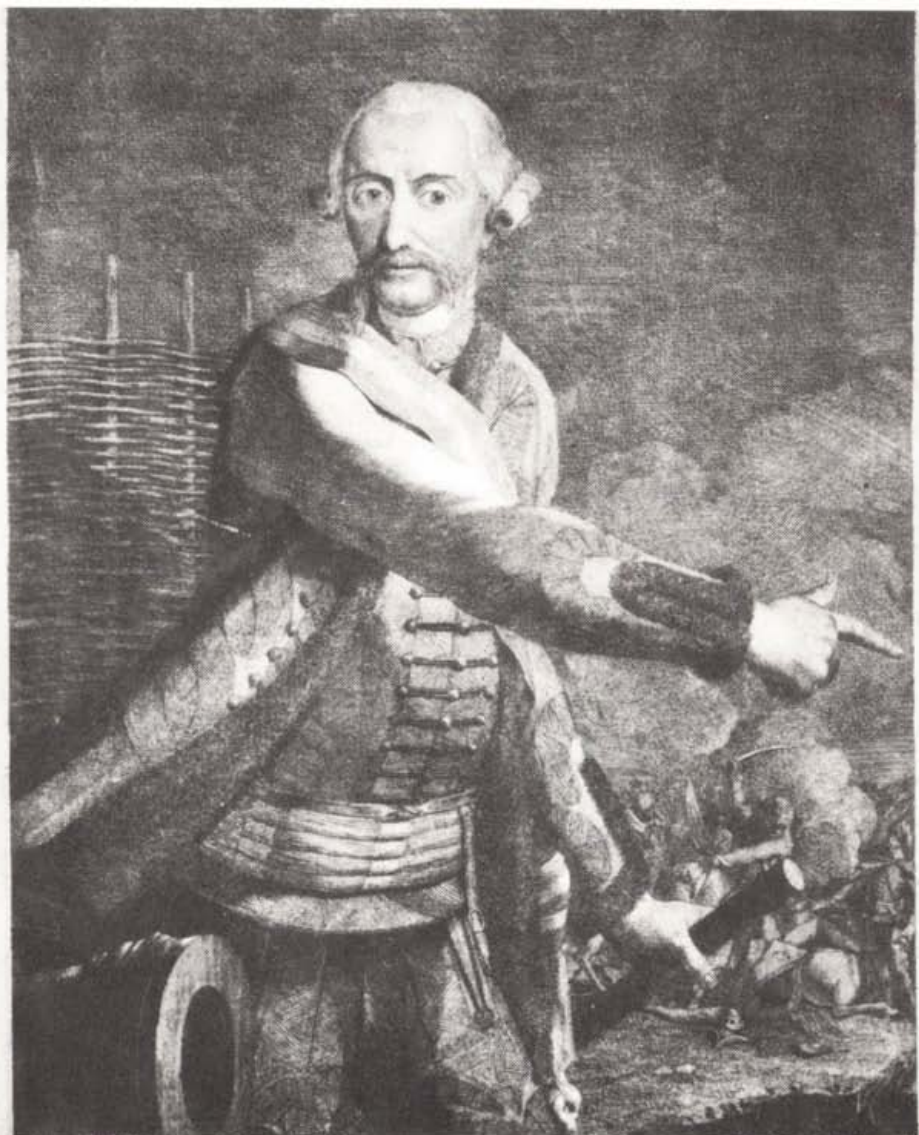
Leskő László

*1984 májusában
Iszkázon
felavatták
Nagy László
szülőházát*

(Császár Péter felvételei)

Eph. Hochbauer. ad Vivam pinxit. Aetate.
Franciscus è
Ordinis Militaris Regio
Crucis Eques, Cæsareo
Actualis Intimus Status
Generalis Campi
Tabula Banalis

Fr. Schwarz. Sculp. et incid. Vienn.
Comitibus de Nadasd
Theresiani Majoris
Regiarum Majestatum
Consiliarius, Camerarius,
Mareschalus, nec non
Praeses etc etc.

Gróf Nádasdy Ferenc tábornagy 1758-ban.
Korabeli metszel az Országos Hadlörténeti Múzeumban.
(Fotó: Horváth Ferencné)